

Kreiranje sebstva u mythos i logos kulturama

Pošmuga, Suzana

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:997358>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-27**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Suzana Pošmuga

**Kreiranje sebstva u mythos i logos kulturama
(ZAVRŠNI RAD)**

Rijeka, 2019

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kulturalne studije

Suzana Pošmuga
Matični broj: 601983 11 0009074721 0

Kreiranje sebstva u mythos i logos kulturama
ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij kulturologije
Mentor: doc. dr. sc. Sarah Czerny

Rijeka, rujan, 2019

SADRŽAJ

Sažetak	1
Uvod	1
Metodologija istraživanja	2
Rezultati istraživanja	4
“Mythos” i “Logos” kulture u suvremenom kontekstu	7
Razumjevanje razvoja ljudskog sebstva	10
Proces socijalizacije kao element konstruiranja sebstva	15
Kako socijalizacija funkcionira	16
Kultura i socijalizacija	18
Uloge “mythosa” i “logosa” u socijalizaciji	19
Individualizam i kolektivizam kao dimenzije kulture	21
Utjecaj individualizma i kolektivizma na ponašanje i samopercepciju pojedinca	22
Zaključak	24
Literatura	27
Izvori	28

Sažetak

Prilikom kreiranja i organiziranja sebstva veliki utjecaj na pojedinca ima društvo i kultura u kojoj se jedinka nalazi i razvija. Ovaj završni rad objašnjava kako kroz proces socijalizacije, izvanjski faktori djeluju na pojedinca koji potom razvija “mythos” ili “logos” način razmišljanja, kao i individualističke ili kolektivističke karakteristike.

Ključne riječi: kultura, sebstvo, mythos, logos, kolektivizam, individualizam, socijalizacija

Uvod

Tema ovog završnog rada odnosi se na proces kreiranja sebstva u “mythos” i “logos” kulturama. Cilj rada je istražiti postoji li povezanost između dva osnovna načina samopercepcije unutar nekog društva: individualističkog i kolektivističkog viđenja sebe, sa načinom razmišljanja koji pripada ili “mythos” ili “logos” sferi u današnjem kontekstu.

Završni rad je podijeljen na dvije cjeline. Prva cjelina odnosi se na istraživanje koje provodim u sklopu spomenutog završnog rada. U ovom dijelu predstavila sam metodologiju istraživanja te sam prezentirala i analizirala rezultate provedene online ankete. Fokus druge cjeline usmjeren je ka teorijskoj podlozi u kojoj sam nastojala na jednostavan način izložiti i objasniti kompleksnost pojmova kao što su: mythos kultura, logos kultura, socijalizacija i kreiranje sebstva.

Cilj ovog završnog rada jest, osim kreiranja čvrstog okvira za shvaćanje uloga kulture u kreiranju sebstva, također i kroz provedeno istraživanje potvrditi ili osporiti slijedeću tezu: “Pojedinci koji posjeduju individualističke karakteristike sebstva su skloniji “logos” načinu percepcije, dok su pojedinci koji posjeduju kolektivističke karakteristike sebstva skloniji “mythos” načinu percipiranja stvarnosti.”

Metodologija istraživanja

Glavni cilj ovog završnog rada bio je istražiti postoji li povezanost između kolektivism i individualizma sa “mythosom” i “logosom”. Kako bih istražila navedeno provela sam online anketu podijeljenu na tri cijeline:

1. Prikupljanje osnovnih podataka o ispitaniku

U ovom dijelu ankete prikupila sam podatke kao što su: rod, dob i mjesto prebivališta.

2. Propitkivanje individualističkih ili kolektivističkih karakteristika pojedinaca

Navedeno sam postigla koristeći se:” Upitnikom individualizma-kolektivism (Individualism-Collectivism Questionnaire, Singelis i sur., 1995.)” Anketa sam sastavila priuuzimajući djelove organilnog upitnika pomoću kojih se ispituje naklonjenost ka jednoj od četiri ortogonalne dimenzije:

1. Horizontalni kolektivism - primjer pitanja kojim se ustvrđuje naklonjenost:

- U slučaju da moj kolega osvoji nagradu, osjećao bih se ponosano.
- Dobrobit mojih suradnika mi je važna.
- Za mene je užitak provodi vrijeme s drugim ljudima.
- Osjećam se dobro kad surađujem s drugim ljudima.

2. Vertikalni kolektivism - primjer pitanja kojim se ustvrđuje naklonjenost:

- Roditelji i djeca se moraju “držati zajedno” što je više moguće
- Moja je dužnost brinuti se o svojoj obitelji, čak i kada moram žrtvovati nešto što želim.
- Članovi obitelji trebaju se “držati zajedno”, bez obzira na to koje su žrtve potrebne.
- Važno mi je da poštujem odluke koje su donjete unutar skupina kojima pripadam.

3. Horizontalni individualizam - primjer pitanja kojima se ustvrđuje naklonjenost:
 - Radije bih ovisio o sebi nego o drugima.
 - Većinu vremena se oslanjam na sebe; Rijetko se oslanjam na druge.
 - Često radim "svoju stvar".
 - Moj osobni identitet, neovisan o drugima, za mene je vrlo važan.

4. Vertikalni individualizam - primjer pitanja kojima se ustvrđuje naklonjenost:
 - Važno je da radim svoj posao bolje od drugih.
 - Biti najbolji mi je iznimno važno
 - Natjecateljski duh je "zakon prirode."
 - Napet sam kada druga osoba radi neki posao bolje od mene

Od ispitanika se tražilo da na ljestvici Likertova tipa, koristeći se samoprocjenom, odrede stupanj na kojem se slažu s pojedinom tvrdnjom. Ljestvici Likertova tipa je svojevrsna skala koja nosi sljedeća značenja: 1 – uopće se ne slažem, 5 –potpuno se slažem, te pomoću koje ispitanici samostalno procjenjuju svoj stupanj povezanosti sa određenom tezom. S obzirom da za ovo istraživanje nije nužno razmatranje unutarnjih razlika u kolektivismu: horizontalni i vertikalni, ili individualizmu: horizontalni ili vertikalni, rezultati će biti prikazani kao naklonjenost ka kolektivismu ili individualizmu bez specificiranja oblika.

3. Propitkivanje povezanosti sa "mythos" i "logos" sferama

Kroz ovaj dio ankete, ponovo temeljem samoprocjene ispitanika, propitkivala sam ispitanikov odnos sa "mythos", odnosno, "logos" sferom. Ovaj dio ankete fokusirao se na ispitanikovu povezanost sa religijom, horoskopom, praznovjermem i sl. Međutim, također sam ispitivala i povezanost sa "vertikalnim" i "lateralnim" načinom razmišljanja, s obzirom da prema radovima autorice Wande Zagórske navedeni načini razmišljanja se mogu sagledati kao poveznica suvremenog čovjeka sa "logos" ili "mythos" sferom.

Rezultati istraživanja

Ispitivanju je pristupilo 41 ispitanik u razdoblju od 1.5.2019. do 10.06.2019. Međutim, poradi nepotpunog ispunjavanja anketa, prilikom analiziranja podataka za uporabu u završnom radu adekvatno je bilo 38 ispunjenih upitnika. S obzirom na međunarodni karakter ispitanika, anketiranje se provodilo na engleskom jeziku. Nadalje, od 38 ispitanika većina se definirala kao osobe ženskog roda. Preciznije rečeno od 38 ispitanika 24 osobe pripadale su ženskom rodu, dok se 10 osoba definiralo kao pripadnici muškog roda, a dvije osobe su odabrale opcije “Ostalo” ili “Ne želim se izjasniti”.

Po pitanju dobnih karakteristika, svi ispitanici su studenti i mladi ljudi koji spadaju u sljedeće dvije kategorije: osobe od 18 do 25 godina i osobe od 26 do 35 godina. Kao što je već navedeno, istraživanje je imalo međunarodni karakter te je uključilo ispitanike iz: Europe, Azije, Afrike, Južne Amerike i Sjeverne Amerike. Detaljnije prikazano ispitanici u ovom završnom radu dolaze iz:

Europa:

1. Hrvatska - 7 ispitanika
2. Poljska - 4 ispitanika
3. Portugal - 3 ispitanika
4. Turska - 3 ispitanika
5. Srbija - 2 ispitanika
6. Cipar - 2 ispitanika
7. Latva - 1 ispitanika
8. Ukrajina - 1 ispitanik
9. Francuska - 1 ispitanik
10. Njemačka - 1 ispitanik

Azija:

11. Kina - 3 ispitanika
12. Indija - 1 ispitanik

Južna Amerika

13. Urugvaj - 3 ispitanika

14. Brazil - 2 ispitanika

Afrika

15. Egipat - 2 ispitanika

Sjeverna Amerika

16. Sjedinjene Američke Države - 2 ispitanika

Međunarodni aspekt istraživanja bio je nužan kako bi se prikupili podaci iz što više različitih kultura. Nadalje, kao što je ranije već navedeno, u drugom dijelu ankete propitkivala se povezanost ispitanika sa individualističkim ili kolektivističkim karakteristikama. Analizom prikupljenih podataka došla sam do sljedećih saznanja:

1. Kolektivističkim osobinama na temelju samoprocjene okarakteriziralo se 11 ispitanika.
2. Individualističkim osobinama na temelju samoprocjene okarakteriziralo se preostala 27 ispitanika
3. Kolektivističkim osobinama na temelju samoprocjene pretežno su se okarakterizirali ispitanici koji dolaze iz Azije i Južne Amerike, ali i ispitanici iz istiočnih i jugoistočnih dijelova Europe.
4. Individualističkim osobinama na temelju samoprocjene pretežno su se okarakterizirali ispitanici koji dolaze iz tzv. "Zapadnog svijeta"

Analizom podataka iz trećeg djela ankete koji je fokusiran na istraživanje povezanosti sa "mythos" i "logos" načinima razmišljanja saznala sam sljedeće:

1. "Logos" način razmišljanja prezentirao se kod 25 ispitanika
2. "Mythos" način razmišljanja uočen je kod preostalih 13 ispitanika
3. "Logos" način razmišljanja dominirao je kod ispitanika iz zapadnjačkih zemalja, međutim pojavljuje se kao dominantan oblik razmišljanja i u drugim kulturama.
4. "Mythos" način razmišljanja dominantan je oblik razmišljanja u Aziji i Južnoj Americi, ali uočava se i kod ispitanika iz istiočnih i jugoistočnih dijelova Europe te Afrike.

Na temelju podataka prikupljenih putem online ankete te analizom istih došla sam do sljedećih podataka i zaključaka:

1. S obzirom da je od 27 ispitanika koji su se okarakterizirali sa individualističkim karakteristikama, 21 ispitanik pokazao “naklonjenost” “logos” načinu razmišljanja, zaključujem da je “logos” način razmišljanja dominantan način razmišljanja kod individualistički pojedinaca.
2. Isto tako, s obzirom da je od 11 ispitanika koji su se okarakterizirali sa kolektivističkim karakteristikama, 7 ispitanika pokazalo dominaciju elemenata “mythos” načina razmišljanja, zaključujem da je “mythos” način razmišljanja dominantan oblik razmišljanja kod pojedinaca u kolektivističkim zajednicama.
3. S obzirom da se “mythos” način razmišljanja pojavljuje kod 6 ispitanih pojedinaca koji su se okarakterizirali individualističkim osobinama, zaključujem da odgoj u individualističkoj kulturi ne mora nužno biti poveznica sa “logos” načinom razmišljanja.
4. Također, s obzirom da su se elementi “logos” načina razmišljanja pojavili kao dominantan oblik razmišljanja kod 4 od 11 pojedinaca koja su se okarakterizirala kolektivističkim osobinama, zaključujem da odgoj u kolektivističkoj kulturi ne mora nužno biti povezan sa “mythos” načinom razmišljanja.

Po završetku istraživanja došla sam do spoznaje kako je teza koja je bila okosnica ovog istraživanja: “Pojedinci koji posjeduju individualističke karakteristike sebstva su skloniji “logos” načinu percepcije, dok su pojedinci koji posjeduju kolektivističke karakteristike sebstva skloniji “mythos” načinu percipiranja stvarnosti.”, prema podacima prikupljenim putem online anketiranja kojem je pristupilo 38 ispitanika - ispravna.

Nadalje, smatram kako je važno istaknuti kako su rezultati ovog istraživanja ograničeni ne samo brojem ispitanika već i određenim karakteristikama navedenih te njihovim životnim stilom. Naime, ovdje bih voljela istaknuti kako bi rezultati mogli biti drugačiji u slučaju da npr.:

1. Nije provedeno online anketiranje, već neki drugi oblik ispitivanja
2. Ispitanici dolaze iz drugih kultura
3. Ispitanici su druge životne dobi i roda

“Mythos” i “Logos” kulture u suvremenom kontekstu

Pojam kulture odnosi se na socijalne formacije koje su okarakterizirane jedinstvenim strukturama i vjerovanjima tj. dijele zajedničke elemente kao što su jezik, religija, stil života.... Shodno tome, kultura se mijenja ovisno o društvu o kojem govorimo ili u kojem se nalazimo. U slučaju kada bi pitali nasumične prolaznike o čemu misle kada se susretnu sa pojmom “kultura”, dobili bi mnoštvo različitih odgovora. Naime, činjenica je da prilikom razmišljanja o kulturi svako od nas ima određnu ideju o tome što spada pod istu. Međutim, te ideje se ne moraju nužno slagati. Nadalje, bitno je istaknuti kako se pojam kultura u današnje vrijeme prekomjerno koristi u mnogim različitim kontekstima, na primjer: poljoprivredna kultura ili mliječna kultura, što dodatno komplicira već postojeću situaciju.

Definicija kulture je kroz vrijeme doživjela brojne izmjene i promjene te su se mnogi teoretičari bavili upravo tom temom. Razlog navedenom jest činjenica da je pojam kulture izrazito kompliciran i zamršen, te sa sobom nosi brojna značenja. Gledano u najširem mogućem smislu pojam kulture postavlja se u kontrast sa pojmom prirode. Kultura predstavlja nešto što priroda sama po sebi nije; kultura je nešto što su stvorili ljudi! Jednu od danas najpopularnijih definicija kulture predstavio je britanski antropolog Edward B. Tylor: “*kultura ili civilizacija, uzeta u svom širokom etnografskom smislu, je složena cjelina koja uključuje znanje, vjerovanje, umjetnost, moral, zakone, običaje i sve druge sposobnosti i navike koje je čovjek stekao*” (Tylor, 1973: 63). Tylor je u fokus svoje definicije postavio povezanost svega onoga što je određenoj skupinu zajedničko. Dakle, prema Tyloru kulturu obilježava skup zajedničkih vjerovanja i značenjskih konstrukcija kao i običaja, vrijednosti te načina življenja koje dijele članovi pojedine zajednice. Prema tome, gledano iz ove perspektive, zajednička kultura je viđena kao jedna od određujućih karakteristika nužna za etničku identifikaciju.

Zanimljivo razumijevanje kulture predstavio je i teoretičar Clifford Geertz. Prema Geertzu kultura označava sistem zajedničkog znanja, vjerovanja i vrijednosti koji čine fundamente društvenih, ekonomskih, političkih, i religijskih institucija: “*označava historijski prenesen obrazac značenja utjelovljen u simbolima, sistem naslijednih koncepcija izrađenih u simboličkim oblicima, pomoću kojih ljudi komuniciraju, obnavljaju i razvijaju svoje znanje o životu i stavove spram*

njega” (Geertz, 1973:89). Geertzova teorija temelji se na semiotičkom shvaćanju kulture, te ističe važnost simbolizma i konteksta u kojem se simboli nalaze. Nadalje, ono što bih ovdje voljela istaknuti jest kako simboli zauzimaju važno mjesto unutar pojedinačne interpretacije svijeta. Simboli su oduvijek bili prisutni unutar komunikacije, međutim upravo kako je i Geertz govorio kontekst unutar kojih dolaze je jednako važan za shvaćanje poruke koju šalju. Za primjer navedenog možemo uzeti svastiku kao drevni simbol u azijskim kulturama koji, u tom kontekstu, sa sobom donosi značenja božavstvenosti i duhovnosti. Isti taj simbol u zapadnom je svijetu za vrijeme drugog svjetskog rata poprimio druga značenja, te se interpretira sa potpuno drugim konotacijama, tj. kao simbol nacističkog režima i arijevske identiteta: *“These symbols surround the individual as a member of a given society. They provide him with an interpretation of a life as it is to be lived in his society. The symbols that operate in the closest association with his efforts to satisfy his own evolving needs are, by and large, those which most shape his style of life.”* (Baller and Charles, 1968; 182)

Također, smatram kako je potrebno istaknuti važnost konteksta i prilikom samog razumijevanja kulture. Naime, kultura je pojam koji se, osim kroz vrijeme, drugačije tumači i u različitim društvima. Poradi činjenice da je u sprovedenom istraživanju sudjelovalo više različitih kultura smatram kako je navedeno potrebno dodatno istaknuti. Ranije sam napomenula kako shvaćanje kulture u velikoj mjeri ovisi o načinu na koji pojedinac percipira istu te da je stoga univerzalno definiranje “kulture” kao pojma jako teško. Navedeno potvrđuje rad Alfreda Kroebera i Clydea Kluckhohna koji su 1952. godine sastavili popis od 164 definicije "kulture" te ga prezentirali u djelu: *“Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions”*. U zaključku istog autori navode: *“Culture consists of- patterns, explicit and implicit, of and for behavior acquired and transmitted by symbols, constituting the distinctive achievement of human groups, including their embodiments in artifacts; the essential core of culture consists of traditional (i.e. historically derived and selected) ideas and especially their attached values; culture systems may, on the one hand, be considered as products of action, on the other as conditioning elements of further action.”* (Kroeber i Clyde, 1952:181)

Fokus ovog rada je usmjeren na razumijevanje utjecaja dvaju suprotnih “vrsta” kulture prilikom pojedinačevog konstruiranja sebe te bih stoga sada voljela pobliže objasniti spomenute.

Ovdje govorim o “mythos” i “logos” kulturama. Pojmovi "mythos" i "logos" prvenstveno se koriste kako bi se oslikala tranzicija starogrčke misli. Naime, ovim se pojmovima opisuje kako se grčka misao postepeno razvila preko mitova o božanstvima i herojima do racionalne filozofije i logike, to jest, od “mythosa” do “logosa”.

U “mythos” fazi razvoja, stari Grci su događaje u svijetu objašnjavali kao nešto čiji uzrok nije zemaljskog podrijetla, to jest kroz "bogove". Postojala su brojna božanstva za brojne prirodne pojave kao i različita božanstva za različite ljudske aktivnosti. Primarni način objašnjenja stvarnosti i svijeta sastojao se od vrlo maštovitih priča upravo o tim bogovima i različitim herojima. Na primjer, u potrazi za razumevanjem svemira, drevni mitovi pružili su prve osnovne pojmove kao što je na primjer: “kozmos”. Zanimljivo je kako su se upravo ti raznoliki pojmovi kasnije koristili za razvoj različitih teorija koje više ne spadaju u “mythos” sferu, već dolaze iz “logosa”. U ovom se primjeru jasno vidi ideja nadogranje “mythosa” sa “logosom” o kojoj će se detaljnije raspravljati u nastavku ovog završnog rada.

Osim navedenog, mitovi su bili jedan od načina na koji se komuniciralo i učilo o ljudskim vrijednostima. Naime, kroz različite mitove ljudima su se približavale ideje moralnosti, etike, pa čak i ljubavi i rodnih uloga. Stoga, iako su događaji o kojima se govori u mitovima lažni, isti su pružili kvalitetne fundamente nužne za daljni razvoj znanja o različitim temama, ali i gradnju pozitivnog životnog puta.

S vremenom, grčki mislioci su postali kritičniji prema starim mitovima. Iste su počeli propitkivati tražeći objašnjenja različitih pojava koja se ne temelje na nečemu “izvanjskom” i “nedokučivom” kao što je božanstvo. Navedeno je rezultiralo predlaganjem alternativnih objašnjenja prirodnih fenomena koja su se temeljila na opažanju i logičkoj dedukciji. Ovu fazu nazivamo "logosom". Spomenuta faza razvoja starogrčke misli utjecala je na promjenu dosadašnjeg svjetonazora u onaj u kojem se prirodni fenomeni ne objašnjavaju nevidljivim i nadljudskim silama, već neosobnim i prirodnim uzrocima. “Logos” kao način razmišljanja u današnje vrijeme je u svom punom zamahu te je nešto što se u “zapadnom” svijetu teži postići kroz proces odrastanja: *”Through culture, a desacralized religious universe and a demythicized mythology formed and nourished Western civilization-that is, the only civilization that has*

succeeded in becoming exemplary. There is more here than a triumph of logos over mythos. The victory is that of the book over oral tradition, of the document-especially of the written document-over a living experience whose only means of expression were preliterate. A great many antique written texts and works of art have perished. Yet enough remain to enable the admirable” (Eliade, 1963; 157)

Tranzicija iz “mythos” faze u “logos” fazu smatra se velikim uspjehom starih Grka. Naime, važno je napomenuti kako moderna civilizacija koju danas poznajemo ne bi bila moguća bez ovog prijelaza. Međutim, također je potrebno istaknuti da tranzicija nije podrazumijevala potpunu zamjenu jednog svjetonazora s drugim. Upravo suprotno, spomenuti prijelaz odnosi se na izgradnju dodatnih struktura znanja povrh osnovnih temelja koje je omogućio mit. Logos jest danas dominantan način razmišljanja, ali elementi mita i dalje žive, a najbolje ih možemo ogledati kroz različite relegije.

Nadalje, kao što sam već navela i “mythos” i “logos” načini razmišljanja i svjetonazora pružaju objašnjenja svijeta, ali to čine na veoma različite načine. U današnjem kontekstu, pojedinci koji koriste “logos” kao svoj način razmišljanja pristupaju svijetu sa znanstvenog i empirijskog stajališta. Njihovo razumijevanje stvarnosti proizlazi iz činjenica, eksperimenta i deduktivnih dokaza. Nadalje, “istina” otkrivena kroz “logos” teži ka tome da bude objektivna i univerzalna. S druge strane, oni koji koriste “mythos” način razmišljanja, pristupaju svijetu kroz manje izravna, intuitivnija sredstva kao što su individualni osjećaji i iskustva. Navedeno “istinu” otkrivenu kroz “mythos” čini subjektivnijom i osobnijom. (Zagorska, 2010)

Razumjevanje razvoja ljudskog sebstva

Pitanja konstruiranja sebstva dio su brojnih rasprava ne samo u području psihologije, već i u području raznolikih filozofskih i socioloških diskursa. Na primjer, proučavano iz klasične sociološke perspektive, sebstvo ili jastvo je relativno stabilan skup percepcija svakog pojedinca o tome tko je on ili ona u odnosu na sebe, druge te u odnosu na društvene sustave. Temeljeno na spomenutoj perspektivi, sebstvo se može sagledati kao društveno konstruirano zbog činjenice što je oblikovano kroz interakciju sa drugim ljudima. S druge strane, gledano iz psihološke

perspektive, definicija koju je 1999. godine predstavio Baumeister sebstvo predstavlja kao individuino viđenje samog sebe, a uključuje osobine osobe, kao i pojedinčevo shvaćanje sebstva kao takvog. (Baumeister,1999)

Iz navedenog možemo zaključiti da je pojam sebstva vrlo kompleksan te stoga može biti interpretiran na različite načine. Neke od osnovnih problematika, koje su znanstvenici pokušavali razriješiti, odnosile su se na pokušaje definiranja sebstva kao takvog. Naime, težilo se pronaći odgovore na pitanja kao što su: “Što je sebstvo? Kako se sebstvo kreira? Jeli riječ o prirodnim ili naučenim karakteristikama? Postoje li međuzavisni ili međusobno isključujući čimbenici koji utječu na razvoj i formiranje sebstva?” Navedeno je rezultiralo stjecanjem teorijskog znanja koje potvrđuje kako na kreiranje sebstva utječu ne samo inherentni čimbenici, već i raznoliki okolinski faktori. U nastavku ovog teksta voljela bih istaknuti i ukratko objasniti rad šest istraživača koji su trajno doprinjeli razumijevanju razvoja ljudskog sebstva, a to su: Sigmund Freud, Jean Piaget, Lawrence Kohlberg, Carol Gilligan, George Herbert Mead i Erik H. Erikson

Sigmund Freud poznat je kao utemeljitelj psihoanalize, metode liječenja mentalnih bolesti i teorije koja objašnjava ljudsko ponašanje i razvoj. Kombinacijom čovjekove osnovne potrebe i utjecaj društva, Freud je razvio model osobnosti koji se sastoji od tri dijela: id, ego i superego: “*Id ili ono je najdublja i najstarija psihička struktura. Radi se o svijesnom manifestiranju libidinalne energije, što kod djeteta stvara osjećaj zadovoljstva. Ego ili ja je struktura u čovjekovoj psihi, njegov svjesni ja koji kontrolira impulse koji dolaze iz nesvijesne strukture psihe, iz id-a ili onog. Konačno, superego ili nad-ja je unutarnja struktura koja kontrolira svjesni ja kako ne bi došao u sukob s društvenim normama, drugim ljudima i očekivanjima roditelja i okoline u kojoj se osoba nalazi.*” (Nikić,2005:95) Iz prikazanog modela možemo uočiti kako je Freud naglasio da u organizaciji sebstva postoje dvije suprotstavljene nesvijesne cjeline: id i superego, koje utječu na svjesni ja. Dok se id zasniva na određenim biološkim potrebama, superego predstavlja strukturu koja je određena kulturom i društvom u kojoj se osoba nalazi.

Freudove analize možemo povezati sa radom švicarskog dječji psiholog Jeana Piageta koji je razumijevanju sebstva pridonjeo svojom teorijom stadija kognitivnog razvoja. Naime, navedeni teoretičar predstavio je četiri stupnja ljudskog kognitivnog razvoja: senzomotorički,

predoperacijski, konkretni i formalni. (Vasta, Haith Miller, 2005) “Senzomotorički stadij” je razdoblje od rođenja do druge godine života. U ovom razdoblju dijete je ograničeno na motoričke reflekse te o svijetu uči kroz interakciju s okolinom. “Predoperacijski stadij” odnosi se na razdoblje od druge do sedme godine života. U navedenom razdoblju dijete razvija sposobnosti jezičnog izražaja i sposobnosti mentalnog predočavanja. Nadalje, u ovoj fazi dijete je sposobno razmišljati o događanjima, međutim još uvijek nema razvijene sposobnost apstraktnog poimanja kao ni svijest o vremenu. Iako se u ovom stadiju smanjuje egocentričnost djeteta, ono i dalje svijet vidi jedino iz svoje perspektive.

Treći stadij kognitivnog razvoja prema Piagetu je “konkretni stadij” te on obuhvaća djecu od sedme do jedanaeste godine života. U ovom stadiju razvijene su sposobnosti za istovremeno analiziranje većeg broja različitih perspektiva. Nadalje, razvijena je i sposobnost razumijevanja različitih konkretnih problema te se paralelno razvila i vještina zaključivanja. Međutim, u ovom stadiju razvoja djeca još uvijek nisu sposobna da analiziraju apstraktne situacije kao i logične posljedice istih. Zadnji stadij kognitivnog razvoja jest “formalni kognitivni razvoj” koji nastupa od jedanaest godine pa sve do adolescencije. Piaget tvrdi da je navedeno posljednji stupanj kognitivnog razvoja. U ovom stadiju razvijeno je apstraktno mišljenje te je pojedinac razvio hipotetske i deduktivne, kao i refleksivne i analitičke vještine zaključivanja. Piaget napominje kako će se znanje pojedinca još proširiti, međutim ističe da su njegove kognitivne mogućnosti dosegnule svoj vrhunac.

Lawrence Kohlberg nadogrudio je Piagetovu teoriju kognitivnog razvoja pridodavši joj moralu komponentu: “... *on prati razvoj moralnog suda od ranog djetinjstva do odrasle dobi, a kao ključni pojam upotrebljava pojam prava u njegovim društvenim relacijama. Stupanj čovjekova moralnog suda određuje se po tom što on drži pravom u pojedinoj dobi.*” (Szentartoni,1978:47) Prema Kohlbergu moralni razvoj odvija se kroz faze koje su okarakterizirane određenim kvalitativnim razlikama. Kohelberg ističe da postoje tri razine moralnog razvoja te kako je svaka od tih razina podijeljena na dvije faze.

U prvoj fazi moralnog razvoja moral proizlazi iz moći i autoriteta, a u drugoj fazi, biti moralan označava vođenje brige o svojim potrebama. Navedene faze pripadaju

“predkonvencionalnoj razini” moralnog razvoja. “Konvencionalnoj razini” moralnog razvoja pripadaju treća i četvrta faza moralnog razvoja. Treću fazu karakterizira mišljenje da biti moralan znači raditi stvari zbog kojih ćeš biti voljen, dok osoba u četvrtoj fazi moralnog razvoja kao ispravno i moralno ponašanje definira ono ponašanje koje je u skladu sa zakonima. “Postkonvencionalnu razinu” obilježavaju peta i šesta faza u kojima pojedinac djeluje u skladu sa društvenim ugovorom te prema načelima koja su zasnivana na općim etičkim principima.

Carol Gilligan kritizira Kohlbergov rad te navodi kako ljudi imaju dva načina razmišljanja kada govorimo o moralnim pitanjima, a to su: “glas pravde” i “glas brižnosti” (Gilligan, 1982). Gilligan proučava razliku između kognitivnog i moralnog razvoja djevojčica i dječaka te naglašava važnost kulturnog utjecaja prilikom navedenog. Naime, Gilligan smatra da se “moral brižnosti” u većoj mjeri razvija kod djevojčica, dok su dječaci vođeni “moralom pravde”. Kao jedan od ključnih razloga za navedeno, Gilligan ističe proces socijalizacije kojem se djeca prilagođavaju očekivanjima kulture i društva. Na primjer, u slučaju djevojčica, Gilligan smatra da se iste odgajaju kako bi se prilagodila kulturom uvjetovanim idealima ženstvenosti. Navedeno rezultira načinom socijalizacije tokom koje se potiče brižnost i empatičnost što nadalje utječe na njihove moralne predodžbe.

Slijedeći autor kojeg bih voljela istaknuti jest Georgea Herberta Meada. Ključni fokus Meadovog rada bilo je upravo sebstvo, to jest, kako različita društvena iskustva utječu na formiranje istog. Naime, Mead smatra da se sebstvo razvija s vremenom, te da isto nastaje kao svojevrsan “proizvod” društvenih iskustava. Nadalje, Mead u svom radu ističe važnost simbola napominjući da je razvoj ljudskog bića nužno povezan sa simbolima i njihovim značenjima kojima je pojedinac izložen tokom života.

Još jedan od važnijih čimbenika koje je Mead istaknuo jest odnos pojedinca prema drugoj osobi. Naime, prema Meadu pojedinac donosi zaključke interpretirajući ljudske akcije te, zamišljajući njihove fundamentalne namjere. Objasnjavajući da razumijevanje tuđih namjera zahtijeva zamišljanje situacije sa stajališta druge osobe, Mead ističe da je navedeno moguće uz pomoć korištenja simbola koji pojedincu omogućavaju da predvidi kako će drugi reagirati. Vjekoslav Afrić napisao je znanstveni rad na temu simboličkog interakcionizma te navodi: “*Ova*

premissa u prvi plan izučavanja društva stavlja okolnosti u kojima društvene jedinice, socijalni akteri, djeluju, a jedna od primarnih okolnosti jest da se društvena akcija uvijek događa u nekoj situaciji i s obzirom na nju. Da bi se razumjelo djelovanje društvenih aktera nužno je poći od konstatacije da se društvena akcija formira ili konstruira interpretiranjem situacije.” (Afrić,1988;4)

Smatram da je bitno napomenuti da prema simboličkom interakcionalizmu pojedinac uči od društva, ali također ga i modificira kroz svoj *ja*. Naime, ključna premissa Meadovog rada jest da pojedinac razvija svoje sebstvo učeći preuzimati uloge “drugih”. Navedeno se kod djece očitava kroz igranje, a u kasnijim stadijima razvoja predstavlja sposobnost da se pojedinac vidi u odnosu na rasprostranjenje kulturne norme i vrijednosti koje koristimo kao reference u vrednovanju sebe.

Erik H. Erikson predstavio je teoriju koja promatra formiranje sebstva kao cjeloživotni procesu koji je podijelio u osam razvojnih stadija. Naime, prema Eriksonu, razvoj sebstva ovisi o društvenim odnosima koje pojedinac mora ostvariti ovisno o razdoblju života u kojem se nalazi. (Berk, 2015). Navedeno možemo shvatiti kao svojevrsne “društvene konflikte” koje je pojedinac u mogućnosti riješiti jedino uz pomoć drugih ljudi iz okoline u kojoj se nalazi. U sljedeću fazu, pojedinac može prijeći kada je dovoljno “zreo” što dokazuje uspješnim rješavanjem prvog konflikta. Važno je napomenuti kako uspješnost rješavanje jednog konflikta utječe na uspješnost rješavanje onih konflikata koje tek slijede u psihosocijalnom razvoju. (Starč i sur., 2004).

Uz navedene autore u ovom radu također bih se pozvala i na intersubjektivnu psihoanalizu koju Stolorow i Atwood spominju u svom djelu: “Contexts of Being: The Intersubjective Foundations of Psychological Life”. U dotičnom djelu autori izlažu stav da je organiziranje sebstva povezano sa raznim karakteristikama koje označuju intersubjektivni sistem unutar kojeg se sebstvo razvija. Na temelju navedenog postaje jasno kako je za potpunije razumijevanje načina na koje se kreira sebstvo, istom potrebno odrediti kontekst u okviru kojega nastaje ili unutar kojeg postoji.

Stolorow i Atwood inspiraciju za intersubjektivnu analizu su pronašli u djelima psihoanalitičara Heinza Kohuta. Spomenuti psihoanalitičar u svojoj psihologiji osobnosti naglašava važnost povezanosti čovjeka i njegovog okruženja. On smatra kako je primarna okolina

unutar koje se sebrstvo kreira upravo ono što će u velikoj mjeri utjecati na organizaciju istog (Kohut i Wolf, 1978.) Kohutova teorija počiva na ideji modela “trodjelnog sebstva” koje se razvija u odnosu sa “self-objektima” koji se nalazi u njegovoj okolini. Naime, on povlači paralelu između osjećaja sebstva i razvoja i regulacije narcizma te predstavlja model sebstva koje se upravlja ambicijama, vodi idealima i potrebama za prepoznavanje u drugima koji su mu slični.

Proces socijalizacije kao element konstruiranja sebstva

Proučavajući navedene teoretičare i razvoj teorija o konstruiranju sebstva postaje jasno kako je utjecaj okoline u kojoj se pojedinac razvija iznimno visok, a navedeni proces se naziva: “socijalizacija”. Razmatrajući istu, možemo zaključiti da je socijalizacija kompleksan proces nužan za stjecanje različitih stavove i sustava vrijednosti ili društvenih normi određene kulture: *“Socijalizacija se u najširem smislu definira kao proces tijekom kojeg ljudi stječu stavove i vrednote određene kulture te uče ponašanja koja se smatraju prikladnima za pojedince, članove određenog društva.”* (Raboteg-Šarić, 1997: 423)

Punu važnost navedenog procesa u svrhu emocionalnog i kognitivnog razvoja možemo uočiti u primjeru ekstremne društvene izolacije djevojčice Anne čiji je slučaj pobliže istraživao američki sociolog Kingsley Davis. Naime, jednog zimskog dana 1938. godine socijalni radnik je istražujući slučaj mogućeg zlostavljanja djece otišao u ruralnu farmu u Pennsylvaniji te ubrzo otkrio petogodišnju djevojčicu skrivenu u spremištu na drugom katu. Djevojčica imena Anna, bila je svezano u staru stolicu s rukama iznad glave. Saznavši o Anninom spašavanju, sociolog Kingsley Davis odmah je otišao vidjeti dijete. Davisa je zaprepastila mršava djevojčica, koja nije znala govoriti, smijati se pa čak ni smiješiti. Naime, Anna uopće nije reagirala. Nakon spašavanja, djevojčica je dobila opsežnu medicinsku pomoć i ubrzo pokazala poboljšanje. Tijekom iduće godine, Anna je polako, ali stabilno napredovala, pokazujući više interesa za druge ljude i postupno učeći hodati. Nakon godinu dana i šest mjeseci mogla se samostalno hraniti i igrati s igračkama. Međutim, pet dugih godina društvene izolacije je uzrokovalo trajna oštećenja. U dobi od osam godina Annin je mentalni razvoj bio slabiji od mentalnog razvoja dvogodišnjeg djeteta. Nadalje, Anna se počela koristiti riječima tek u desetoj godini života. Uzevši u obzir da je Annina majka

bila mentalno retardirana, postoji mogućnost da je i Anna patila od istog poremećaja. Zagonetka nikad nije riješena jer je djevojčica umrla u desetoj godini života od poremećaja krvi koji se povezuje uz proživljene godine zlostavljanja. (Kingsley, 1947)

Kako socijalizacija funkcionira

“Tijekom čitavog životnog ciklusa mi se socijaliziramo za uloge i zadaće koje su svojstvene određenom uzrastu i razvojnoj razini - ranom i kasnom djetinjstvu, adolescenciji, mlađoj, srednjoj i starijoj odrasloj dobi.” (Raboteg-Šarić, 1997; 423) Osim navedenog, veliki utjecaj u procesu socijalizaciju zauzimaju i naša rasa, klasa, te rod. Prvu i najveću ulogu u socijalizaciji djece ima njihova primarna okolina tj. obitelj. Socijalizacija unutar primarne okoline jest prva koja odražava i prenosi vrijednosti kulture u kojoj se nalazi. Prilikom odgoja djece roditelji se koriste različitim “modelima” koji ih navode na odgoj djece koji odgovara očekivanjima društva u kojem žive: *“As the child grows, he will share the experience of those close to him. He will take on the attitudes and behaviors of those whom he will learn to love. He will find no freedom from his culture anywhere in the world. It will mold his ideas and direct his actions, dominate his choice of life goals, and provide the stepping stones that lead to the fulfillment of the self.”* (Baller and Charles, 1968; 182)

U današnje vrijeme, kao jedna od posljedica procesa globalizacije, sve je veći utjecaj različitih socijalizacijskih faktora van primarne okoline pojedinca tj. faktora sekundarne socijalizacije. Pri tom bih voljela istaknuti ulogu školskog sustava, vršnjačkih grupa, religije, pa čak i sveprisutnih medija. Naime, tijekom odrastanja preuzimamo “modele ponašanja” koji nam pružaju osjećaj pripadnosti društvenoj zajednici. Naime, u slučaju ponašanja koje nije u skladu sa normama i vrijednostima društva u kojoj se pojedinac nalazi isti biva marginaliziran. Stoga se ranije spomenuti osjećaj pripadnosti primarno postiže kroz suzbijanje “negativnih” karakteristika koje dovode do marginalizacije te kroz poticanje “pozitivnih” karakteristika to jest, karakteristika koje promoviraju željeno ponašanje pojedinca koje je u skladu sa normama i vrijednostima pojedinog društva : *“Pri ispitivanju uloge obitelji, škole i društva općenito u socijalizaciji društvenog ponašanja mlađih skupina stanovništva najviše se pozornosti posvećuje suzbijanju*

negativnih oblika ponašanja i nazočnosti patoloških procesa u obitelji i širem društvenom okolišu. Djelovanje različitih socijalizacijskih procesa koji potiču razvoj pozitivnih oblika društvenog ponašanja, zrelijeg moralnog ponašanja, socijalno-emocionalne prilagodbe i povoljne slike o sebi, manje je poznato stručnjacima i široj javnosti.” (Raboteg-Šarić, 1997; 423)

Kroz socijalizaciju i preuzimanje određenih “modela ponašanja”, pojedinac zapravo razvija i zauzima očekivane društvene uloge: *“U sociologiji, ponašanja koja se očekuju od osobe koja zauzima određeni društveni položaj. Uloge su u pravilu višestruke; gotovo svaka odrasla osoba ima niz uloga, odn. niz očekivanih ponašanja koja su međusobno povezana.”* (Ravlić, 2012) Činjenica je da je spektar društvenih uloga širok ta da se mijenja tokom pojedinčevog života. Jasno je da, s obzirom na proces socijalizacije, kultura i njena povezanost sa “mythos” ili “logos” sferom, utječe na uloge koje će pojedinac preuzeti.

Ranije u ovom završnom radu navela sam Carol Gilligan koja je istaknula važnost rodne socijalizacije prilikom donošenja moralnih odluka djevojčica i dječaka. Međutim, samtram kako je uz rodnu socijalizaciju, u kontekstu kreiranja sebstva, jednako bitno istaknuti i onu klasnu i rasnu. Naime, dok nas rodna socijalizacija uči našim “rodnim ulogama”, klasna socijalizacija se odnosi na preuzimanje stavova i vrijednosti koje odgovaraju našoj klasi, a rasna socijalizacija na stjecanje stavova i vrijednosti naše rase: *“Every individual must learn the roles which his society expects of the positions which he occupies. There are numerous positions. Some relate to being male or female. Some relate to age. Some relate to kindship. There are also positions in some societies which individuals may attain as a result of their own ingenuity and effort. But for every individual there is the task of learning the behavior which his particular culture prescribes for different positions”* (Baller and Charles, 1968; 192) Sve te vrijednosti i stavovi koje stječemo kroz procese socijalizacije utječu na formiranje naše slike o svijetu. Nadalje, samim time što isti utječu na naš svjetonazor također utječu i na kreiranje našeg identiteta tj naše vlastite predodžbe o nama samima.

Ono što se nužno veže uz preuzimanje različitih uloga su obredi prijelaza (eng. rite of passage). Obred prelaza svojevrsni je, više ili manje, svečani događaj koji u različitim oblicima postoji u svim društvima. Ovaj obred označava prelazak iz jednog statusa u drugi, te je važno

napomenuti kako postoje i u religijskim i sekularnim zajednicama. Dakle, riječ je o inicijacijama koje označavaju preuzimanje novih religijskih ili socijalnih uloga i statusa : *“The term initiation in the most general sense denotes a body of rites and oral teachings whose purpose is to produce a decisive alteration in the religious and social status of the person to be initiated.”* (Eliade, 1965; 10) U različitim kulturama diljem svijeta, kroz različite obrede se obilježavaju svi važni trenuci u životu pojedinca kao što su na primjer: rođenje, pubertet, vjenčanje i smrt. Međutim, važno je istaknuti kako su upravo ceremonije prilikom obilježavanja prelaska iz djetinjstva u zrelost zapravo najznačajnije ceremonije prijelaza u mnogim kulturama. Neki od takvih takvih prijelaznih obreda su na primjer: Bar i Bat Mitzvah kod židova, “Bullet Ant Initiation” kod amazonskog plemena Sateré-Mawé, ali i američka tradicija proslave šesnaestog rođendana.

Kultura i socijalizacija

Pierre Bourdieu u teoriju o procesu formiranja osobnog i društvenog identiteta, uvodi dva nova, zanimljiva koncepta – “kulturni kapital” i “habitus”. Bourdieuov koncept “kulturnog kapitala” odnosi se na skup simboličkih elemenata kao što su vještine, stavovi, odjeća, maniri, različite materijalne stvari, itd. koje čovjek stječe kao dio određene društvene klase. Dijeljenje sličnih oblika kulturnog kapitala s drugima stvara osjećaj kolektivnog identiteta i grupnog položaja razvijajući način razmišljanja koji se temelji na ideji zajedničkih karakteristika sa određenom grupom ljudi: “ljudi kao mi” tj. na manjku istih karakteristika sa nekom drugom skupinom ljudi: “oni”.

Prema autoru, “kulturni kapital” se pojavljuje kroz tri različita oblika, a to su: “utjelovljeno stanje” koje objašnjava kao oblik dugotrajnih dispozicija uma i tijela; “objektivizirano stanje” koje se očituje kroz raznolike oblike kulturnih dobara kao što su slike, knjige, instrumenti i brojna druga dobra; treći oblik naziva se “instrumentalizirano stanje”, a odnosi se na oblik objektivizacije koji dodjeljuje originalne osobine kulturnom kapitalu za koje se pretpostavlja da ih garantira. (Bourdieu, 1997.) Naime, pod utjecajem Karla Marxa i njegovog koncepta “ekonomskog kapitala”, Bourdieu kroz koncept “kulturnog kapitala” nastoji pokazati kako je pojedinac, osim svojom klasom i ekonomskim bogatstvom, također definiran i svojim utjelovljenjem, te

objektificiranom i institucionaliziranom imovinom. On ističe da je “kulturni kapital” izvor društvene nejednakosti. Naime, prema Bourdieu, određeni oblici “kulturnog kapitala” cijenjeni su u društvu u odnosu na druge. Na osnovu navedenog određeni “kulturni kapital” može pomoći ili spriječiti nečiju društvenu mobilnost, upravo kao i klasa ili bogatstvo.

Drugi koncept koji je od velike važnosti u Bourdieuovom radu jest koncept “habitus”. “Habitus” se odnosi na fizičko utjelovljenje kulturnog kapitala, na duboko ukorijenjene navike, vještine i dispozicije koje posjedujemo zbog naših životnih iskustava: *“utjelovljena nužnost, pretvorena u generativnu dispoziciju razložnih praksi i opažanja koja mogu dati smisao tako nastalim praksama. Habitus, kao opća i alokacijska dispozicija, ostvaruje sustavnu i univerzalnu primjenu, proširenu i izvan granica onoga što je izravno stečeno, nužnosti inherentne uvjetima učenja: habitus je ono zbog čega sve prakse jednog agensa (ili skupa agensa koji su proizvod sličnih uvjeta) istodobno sustavne utoliko što su proizvod primjene identičnih shema (ili međusobno primjenljivih) i sustavno različite od konstitutivnih praksi nekog drugog životnog stila”* (Bourdieu, 2011; 158).

Bourdieuovo mišljenje možemo povezati i sa tezom Ruth Benedict koja u svom djelu “Obrasci kulture” ističe kako je kultura svojevrsni temelj na osnovu kojega pojedinac razvija sebe i svoj život. Benedict tvrdi kako razvoj pojedinca i njegovog života nužno ovisi o tome koliko je “bogata” kultura u kojoj se nalazi. Autorica navedno objašnjava ističići kako za ostvarenje punog potencijala pojadinac zavisi od mogućnosti koje mu njegova kultura proža, te zbog istih može “trpiti” ili “napredovati”: *“kultura društva pruža sigovnu građu iz koje jedinka izgrađuje svoj život. Ako je kultura oskudna, jedinka trpi; ako je bogata, jedinka ima igleda da tu priliku iskoristi. Svaki lični interes svakog čovjeka i žene se koristi bogaćenjem tradicionalnih naslaga njegove civilizacije.”* (Benedict, 1976; 268)

Uloge “mythosa” i “logosa” u socijalizaciji

S obzirom na raznolikost svjetonazora koje predstavljaju “mythos” i “logos” kulture, jasno je da će pojedinac, u slučaju socijalizacije koja naginje jednoj ili drugoj od spomenutih sfera,

razviti različite karakteristike koje odgovaraju vrijednostima društva u kojem odrasta. Gisela Labouvie-Vief u svojim je radovima predstavila zanimljivu tezu. Naime, ona razvija teorije o kognitivnom i emocionalnom razvoju u kojem se može razlikovati “mythos” i “logos” način razmišljanja. Labouvie-Vief kritizira brojne teorije odrastanja koje proces odrastanja vide kao proces napuštanja “mythos” načina razmišljanja. Naime, ona ističe kako je povratak na “mythos” modalitet funkcioniranja u odrasloj dobi, kao i integracija oba sustava, zapravo nužno potrebno za postizanje “zrele” osobnosti. (Labouvie-Vief, 1994).

Wanda Zagorska u svom članku: “Integration of logos and mythos as a developmental necessity” objašnjava razliku između “vertikalnog” i “lateralnog” modela razumjevanja ljudskog razmišljanja. Autorica teksta žustro kritizira “vertikalni” model pritom ističući rad Jeana Piageta. Naime, prema Zagorskoj “vertikalni” model usmjeren je samo i isključivo na razvoj “logosa” tj. na razvoj mišljenja koji se fokusira na logiku, matematiku, analitiku i sl. Zanemarivanje važnosti “mythosa” i mišljenje kako isti pripada samo razdoblju djetinjstva, Zagorska smatra neispravnim. Prema njoj, “lateralni” model razumjevanja ljudskog razmišljanja pruža ispravniji pristup istom. Prema “lateralnom” modelu “mythos” način razmišljanja nikada nije uistinu izgubljen. Naime, navedeni model navodi kako je “mythos” način razmišljanja uistinu izraženiji u djetinjstvu, a za njegovo slabljenje u odrasloj dobi “krivi” proces socijalizacije.

Kao što je ranije u radu već navedeno kroz proces socijalizacije stijećemo vrijednosti, vještine i sposobnosti koje društvo u kojem se socijaliziramo vidi kao nužne kako bi pojedinac postao dobar član zajednice: *"From the birth onward the child learns new actions and develops new motives. His original drives become altered, and his acquired motives help direct his behavior."* (Baller and Charles, 1968; 190) U današnje vrijeme, zbog različitih faktora kao što je npr. globalizacija, kroz proces socijalizacije se žudi stjecanju određenih vještina i sposobnosti koje proizlaze iz “logos” sfere. Ovaj trend pogotovo se uočava u zemljama “zapadnog” svijeta, gdje veliku ulogu u preuzimanju “logosa” ili “vertikalnog načina razmišljanja” ne zaumiza samo primarna okolina u kojoj se pojedinac razvija, već izrazito visoku ulogu ima i sekundarna socijalizacija. Tu je iznimno bitan obrazovni sustav kroz koji pojedinac prolazi: *"In the school many children and youths have their best (most learning-full) opportunity to participate in the judging and applying of general moral principles, and especially in situations where there is real*

conflict of values. A learner's perceptives grow in moments of conflict if he can have wise guidance at such moments." (Baller and Charles, 1968; 188)

S druge strane, "Lateralni" model razumjevanja ljudskog razvoja zalaže se za ideju uzajamnog upotpunjavanja "mythos" i "logos" načina razmišljanja, navodeći kako je kombinacija "mythosa" i "logosa" zapravo potrebna kako bi pojedinac stekao "zrelu" osobnost: *"In the lateral approach, both modes mutually complement each other and are mutually irreducible. All attempts at limiting one to the other or ignoring one of them lead to an incapability in grasping the wealth of the human psyche. None of the modes are privileged because they both represent knowledge in a completely different way. None of them can be treated as being more or less mature or valuable because each of them fulfils a different role in the development of human cognition. It is there coexistence and cooperation that create a mature mind."* (Zagorska, 2010; 19)

Individualizam i kolektivizam kao dimenzije kulture

Kada govorimo o dimenzijama individualizma i kolektivizma kao elementima kulture, fokusiramo se na razinu povezanosti članova društva i njihovu preferenciju prilikom djelovanja - preferiraju li djelovati kao individue ili kao članovi grupe? Gledano iz te perspektive, individualizam i kolektivizam su dvije u potpunosti suprotne dimenzije. Naime, dok individualizam možemo predstaviti kao pojam koji označava slabu povezanost između pojedinaca u društvu, kolektivizam označava ujedinjenost i integriranost unutar grupe.

Markus i Kitayama tvrde da kultura utječe na emocije, kognicije i motivaciju, što potvrđuje tezu kako će socijalizacija unutar društva koje označava kolektivizam ili društva koje označava individualizma pridonjeti razvoju vrlo različitih oblika sebstva. (Markus i Kitayama, 1991) Naime, kolektivistička zajednica predstavlja harmoniju unutar društva gdje se pojedinac socijalizira kako bi preuzimanjem njihovih vrijednosti, stavova i načina ponašanja i mišljenja postao član određene kohenzive grupe. U slučaju da se spomenuti pojedinac ne uklapa u zacrtane okvire društva, isti se smatra "lošim" te se njegovo ponašanje nastoji regulirati često kroz osjećaj srama. Najbitnije karakteristika kolektivizma je naglašen osjećaj pripadnosti zajednici prilikom

čega se se istom stvara svojevrsna emocionalna povezanost, privatni život biva podređen grupi, a donošenje odluka postaje određeno grupnim konsenzusom: *“Prema Hofstedeu, u kolektivističkim kulturama ljudi su od rođenja socijalizacijom integrirani u proširene obitelji kao primjer čvrstih, kohezivnih grupa koje ih štite i čuvaju, a zauzvrat im je pojedinac cijeloga života neupitno odan. Identitet je utemeljen u socijalnom sistemu, naglašene kolektivističke orijentacije (jaka povezanost s kolektivom, a on može biti obitelj, klan, organizacija ili čitava kultura), ili kraće naglašenog osjećaja “Mi”, koji je unutar grupe izvor identiteta, ali i protekcije, lojalnosti, srodstva i ovisničkih veza. U pogledu radnih vrijednosti naglasak je na pripadnosti organizaciji i idealu članstva, a uključenost individuuma u organizaciju ponajprije je moralna, nalik na obiteljske veze, pa individuum osjeća i emocionalnu ovisnost i vezanost za organizaciju.”* (Jeknić, 2006; 209)

S druge strane, unutar individualizma kao dimenzije kulture fokus je usmjeren ka naglašavanju potreba pojedinca nad potrebama grupe. Jedna od osnovnih karakteristike individualističkih kultura jest činjenica da se ljudi smatraju neovisnima i autonomnima, te je stoga društveno ponašanje diktirano stavovima i sklonostima pojedinaca. Nadalje, individualističke kulture naglašavaju važnost sposobnosti samostalnog rješavanja problema kao i ostvarivanja ciljeva bez oslanjanja na pomoć drugih: *“Prema Hofstedeu, u individualističkim kulturama veze među pojedincima su jako slabe i svatko se brine o sebi ili o sebi i svojoj nuklearnoj obitelji. Identitet je utemeljen u individuumu, naglašene individualističke orijentacije, ili orijentacije prema sebi, dakle, naglašenog “Ja”. U pogledu radnih vrijednosti, naglasak je na individualnim i osobnim karakteristikama, individualnoj inicijativi i postignuću, te idealu vodstva i upravljanja, a individua je emocionalno neovisna o organizaciji ili instituciji.”* (Jeknić, 2006; 210)

Utjecaj individualizma i kolektivism na ponašanje i samopercepciju pojedinca

Kulturne razlike između individualističkih i kolektivističkih kultura su sveprisutne i imaju svojevrsan utjecaj na raznolike aspekte funkcioniranja društva. Pritom jedan od najbanalnijih primjera jest utjecaj navedenih kultura na način na koji ljudi kupuju, odjevaju se, uče ili vode

posao. Istraživači Hazel Markus i Shinobu Kitayama proučavali su kako kulturna pozadina pojedinca utječe na njegovu samopercepciju. Rezultati istraživanja pokazali su da ljudi iz individualističkih kultura imaju veću vjerojatnost za razvoj neovisnog pogled na sebe. Navedeno znači da osobe iz individualističke kulture vide sebe kao odvojene od drugih, definiraju se na temelju svojih osobnih karakteristika i vide iste kao relativno stabilne i nepromjenjive. S druge strane, ljudi iz kolektivističkih kultura imaju veću vjerojatnost za razvoj međusobno-ovisnog (interdependent) pogleda na sebe. Naime, oni sebe percipirao kao povezane s drugima, definiraju se u smislu odnosa s drugima i vide njihove osobine kao vjerojatnije da će se promijeniti u različitim kontekstima to jest, u odnosu sa drugima. (Markus i Kitayama, 1991)

Zanimljivo je kako se individualizam i kolektivism ne moraju nužno proučavati samo na razini kulture kao takve. Naime, navedene dimenzije možemo uočiti te proučavati i u sklopu svojevrsnih individualnih razlika između pojedinaca. Individualizam i kolektivism kao takve sagledavamo u vidu nezavisnih dispozicija koje su dio karaktrea svakog pojedinca. Privrženost kolektivismu ili induividualizmu na razini pojedinca se ne može automatski okarakterizirati kao pozitivno ili negativno za ljudsko funkcioniranje. Oba načina ponašanja i razmišljanja mogu biti funkcionalna, a njihova funkcionalnost ovisi o kontekstu u kojem se koriste (Triandis i Gelfand, 1998.).

Za razumijevanje razlika između individualističkih i kolektivističkih načina ponašanja kod pojedinca koristiti ću se modelom četiri atributa razlikovanja navedenog koje je u svom djelu: "The psychological measurement of cultural syndromes" predstavio Harry C. Triandis. Naime, osnovne razlike između kolektivističkih i induvialističkihkultura prema Triandisu mogu se predstaviti kroz slijedeće četiri točke:

1. Definiranje pojma "ja":
 - u kolektivističkim kulturama kako vidimo sebe ovisi o članovima skupine kojoj pripadamo
 - u individualističkim kulturama pojam "ja" definiran kao autonoman i nezavisan.
2. Kako se strukturiraju ciljevi.

- U kolektivizmu ciljevi pojedinca usklađeni su s ciljevima skupine kojoj pripadaju. Nadalje, važno je istaknuti da ciljevi skupine imaju prednost nad nekim osobnim ciljevima pojedinca.
- U individualizmu, ciljevi pojedinca nemaju nikakvu obavezu biti usklađeni s ciljevima skupine. Nadalje, upravo su ti ciljevi skupine, unutar ovakvih kultura, zapravo podređeni osobnim ciljevima pojedinaca.

3. Socijalno ponašanje

- Unutar kolektivizma socijalno ponašanje je oblikovano kroz postojeće normame i pravila koja odgovaraju stavovima i vrijednostima skupine.
- S druge strane, socijalno ponašanje unutar individualizma primarno je oblikovano osobnim stavovima i vrijednostima pojedinca.

4. Socijalna interakcija

- Unutar kolektivizma pojedinac koji je član određene skupine vodi brigu o potrebama skupine kojoj pripada te ostaje u pozitivnim odnosima s članovima te skupine, iako ponekad taj odnos možda i nije najbolje opcija za njih same.
- S druge strane, u individualističkim kulturama pojedinci primarno vode brigu o sebi te o tome jeli socijalna interakcija sa drugim pojedincima “profitabilna” za njih. U slučaju da socijalnu interakciju u kojoj se nalaze percipiraju kao “neprofitabilnu”, ovakvi pojedinci prekidaju spomenuti društveni odnos. (Triandis, 1996)

U skladu s navedenim, možemo pouzdano tvrditi da postoje međukulturne razlike koje kroz proces socijalizacije rezultiraju drukčije kreiranim sebstvom kada uspoređujemo individualističke i kolektivističke kulture, kao i prilikom uporedbe “mythos” i “logos” kultura.

Zaključak

Kreiranje sebstva kompliciran je proces koji traje od samog rođenja pojedinca kroz cijeli njegov ili njen život. U ovom završnom radu, analizom rezultata prikupljenih putem online upitnika došla sam do spoznaje da iako je “logos” dominantan način razmišljanja koji primjenjuju individualisti, isiti se, ali u manjoj mjeri, može uočiti i kao način razmišljanja kod kolektivista.

Također, potvrdila se teza da je “mythos” način razmišljanja dominantan oblik razmišljanja kod pojedinaca koji su se prilikom samoprocjene u upitniku okarakterizirali kolektivističkim osobinama.

U nastavku rada postavila sam teoretske okvire nužne za razumjevanje rezultata istraživanja. Spomenuti okviri odnosili su se na pojam kulture i sebstva te njihovog međuodnosa. Naime, ukratko sam obrazložila ideje o procesu kreiranja sebstva nekih od najznačajnijih znanstvenika sa ovog područja. Proučavajući radove spomenutih znanstvenika došla sam do zaključka kako prilikom kreiranja i organiziranja sebstva kod pojedinaca veliku ulogu nemaju samo biološki čimbenici već i oni izvanjski. Iz navedenog možemo zaključiti kako je kreiranje i organiziranje sebstva nije inherentno i biološki predodređenoj, već u velikoj mjeri ovisi o izvanjskim faktorima te se stoga može okarakterizirati kao naučeno.

Kako bih objasnila na koji način društvo i kultura utječu na kreiranje sebstva kod pojedinaca, fokus sam prebacila na proces socijalizacije. Navedeni proces se u najširem smislu može sagledati element kreiranja sebstva koji jedinku povezuje i prilagođava društvu i kulturi u kojoj se nalazi. Kroz ovaj dio rada izložila sam načine na koje socijalizacija pomaže prilikom kreiranja stavova i vrijednosti pojedinaca što se također povezuje i sa njegovim ili njenim preuzimanjem uloga u društvu u kojem se nalazi. Ovdje dolazimo do zaključka da je socijalizacija iznimno bitan proces, te kako socijalizacija u različitim kulturama kroz formiranje stavova i vrijednosti, rezultira različitim načinima organiziranja sebstva pojedinaca. Nadalje, s obzirom da je primarni fokus rada bio istražiti postoji li povezanost između “mythos” i “logos” načina razmišljanja sa individualističkim, odnosno kolektivističkim kulturama i načinima ponašanja, sljedeći dio rada posvetila sam objašnjavanju razlika u djelovanju i mišljenju kolektivista i individualista.

Na samom kraju bih još jednom voljela istaknuti kako su pojmovi kulture i sebstva izrazito komplicirani te ne postoji jedna, univerzalna definicija istih. Naime, činjenica je da osim što različite znanosti spomenute pojmove definiraju na različite načine, isti su drukčije interpretirani i od strane svakog pojedinca. Veliku ulogu u stvaranju tih individualnih razlika u razumjevanju

pojma kulture i sebstva imaju različiti društveni konstrukti kao što su religija i klasa, ali i određeni biološki elementi kao što je dob pojedinca.

Literatura

1. Afrić, V. (1988). Simbolički interakcionizam. *Revija za sociologiju*, Vol. 19 No. 1-2
2. Baumeister, R. F. (Ed.) (1999). *The self in social psychology*. Philadelphia, PA: Psychology Press (Taylor & Francis).
3. Benedict, R (1976.), *Obrasci kulture*, Izdavačko poduzeće SLOBODAN JOVIĆ, Beograd
4. Berk, L. (2015). *Dječja razvojna psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
5. Bourdieu, P. (1997.): *The Forms of Capital*, in: Halsey, H. A., et al., *Education, Culture, Economy and Society*, Oxford: Oxford University Press
6. Bourdieu, P. (2011.): *Distinkcija-Društvena kritika suđenja*, Zagreb: Antibarbarus
Cambridge (MA): Harvard University Press
7. Eliade, M, and Willard R. Trask. 1965. *Rites and symbols of initiation: the mysteries of birth and rebirth*. New York: Harper & Row.
8. Eliade, M. *Myth and Reality*. New York: Harper & Row, 1963.
9. Geertz, C. (1973), *The Interpretation of Cultures*, New York: Basic Books.
10. Gilligan, C. (1982). *In a different voice: Psychological theory of women's development*. High Points in Anthropology, New York: Alfred A. Knopf
11. Jeknić, R. (2006): *Individualističke i kolektivističke kulture u kontekstu globalizacije: Hofstedeov model i njegova kritika: Revija za sociologiju*, Vol. 37 No. 3-4
12. Kingsley, D. (1947) *Final Note on a Case of Extreme Isolation*. *The American Journal of Sociology*, Vol. 52, No. 5. Dostupno na: <http://links.jstor.org/sici?sici=0002-9602%28194703%2952%3A5%3C432%3AFNOACO%3E2.0.CO%3B2-0>
13. Kohut H. i Wolf, E. S. (1978.), *The Disorders of the Self and Their Outline*. *International Journal of Psycho-Analysis*, Dostupno na: <http://www.pep-web.org/document.php?id=ijp.059.0413a>
14. Kroeber, A. L., and Clyde Kluckhohn. 1952. *Culture: a critical review of concepts and definitions*. New York: Vintage Books
15. Labouvie-Vief, G. (1994). *Psyche and Eros: Mind and gender in the life course*. New York, NY, US: Cambridge University Press.
16. Markus, H. R. i Kitayama, S. (1991.), *Culture and the self: Implications for cognition, emotion, and motivation*, *Psychological Review*, 98
Naklada Slap
17. Nikić, M. (2005) *Upoznaj samog sebe Psihološko-duhovna analiza, Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, Vol. 60 No. 1, Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=2032
18. *psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi*. Zagreb: Golden marketing.
19. Raboteg-Šarić, Z. (1997), *Socijalizacije djece i mladeži, Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja*, Vol. 6 No. 4-5 Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=50168

20. Ravlić S. Et al, Hrvatska enciklopedija, Mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=63098>
21. Singelis, T. M., Triandis, H. C., Bhawuk, D. P. S. i Gelfand, M. J. (1995.), Horizontal and vertical dimensions of individualism and collectivism: A theoretical and measurement refinement, *Cross-Cultural Research*, 29
22. Starc, B., Obradović, Č., Pleša, A., Profaca, B., Letica, M. (2004). Osobine i
23. Stolorow, R. D. i Atwood, G. E. (2002.), *Contexts of Being: The Intersubjective Foundations of Psychological Life*, New York – London: The Analytic Press. syndromes, *American Psychologist*, 51
24. Szentartoni, M (1978) *Moralna zrelost. Obnovljeni život : časopis za filozofiju i religijske znanosti*, Vol. 33. No. 1., Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=84799
22. Triandis, H. C. (1996.), *The psychological measurement of cultural*
23. Triandis, H. C. i Gelfand, M. J. (1998.), *Converging measurement of horizontal and vertical individualism and collectivism*, *Journal of Personality and Social Psychology*, 74
25. Tylor, Edward. B. (1973), “Primitive Culture”, u: Paul Bohannan i Mark Glazer (eds.),
24. Vasta, R., Haith, M. M. i Miller, S. A. (2005). *Dječja psihologija – 3.izdanje*. Jastrebarsko:
25. Zagórska, W. (2010). *Integration of logos and mythos as a developmental necessity*. W: E. Rydz, D. Musiał (red.), *The psychology of human development – selected issues (13-26)*. Lublin: TN KUL.

Izvori

1. Psychoanalytic Electronic Publishing (PEP) - The PEP Web Archive (<http://www.pep-web.org>)
2. JSTOR (<https://www.jstor.org>)
3. Hrcak Portal hrvatskih znanstvenih i stručnih časopisa (<https://hrcak.srce.hr>)
4. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje (<http://enciklopedija.hr/Default.aspx>)